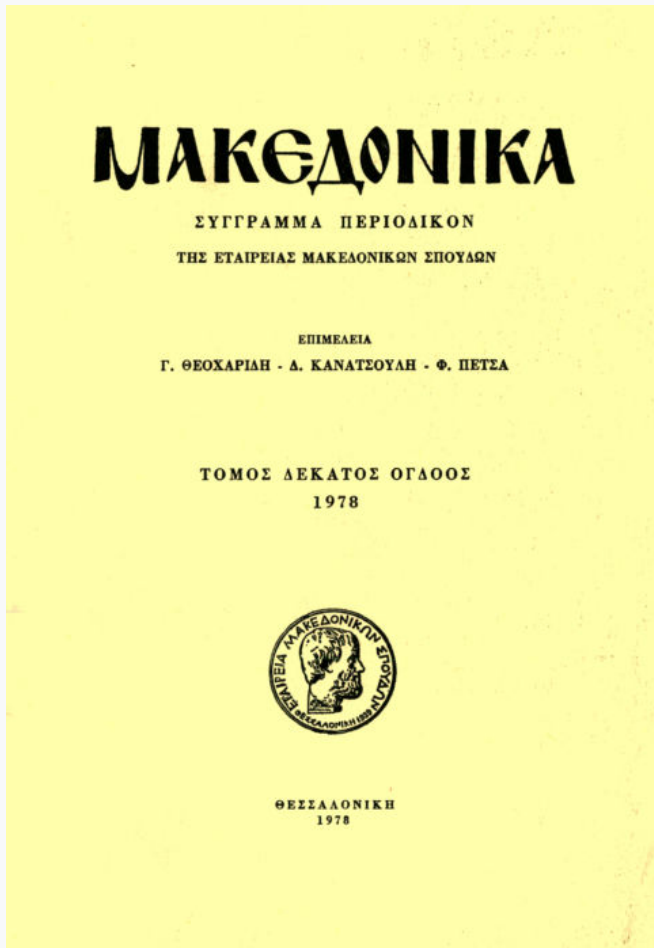

Μακεδονικά

Τόμ. 18, Αρ. 1 (1978)

Άγιος Δημήτριος ο Αρμογένης

Αποστ. Ε. Βακαλόπουλος

doi: [10.12681/makedonika.485](https://doi.org/10.12681/makedonika.485)

Copyright © 2014, Αποστ. Ε. Βακαλόπουλος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Βακαλόπουλος Α. Ε. (1978). Άγιος Δημήτριος ο Αρμογένης. *Μακεδονικά*, 18(1), 27–35.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.485>

ΑΓΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Ο ΑΡΜΟΓΕΝΗΣ

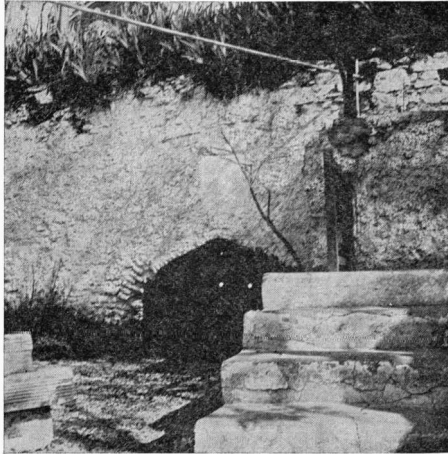
1. Στη μελέτη μου «Ιστορικές έρευνες έξω από τὰ τείχη τῆς Θεσσαλονίκης», πού δημοσίευσα στὸν 17 (1977) τόμο τῶν «Μακεδονικῶν» (σ. 1-39), προσπάθησα, μὲ βάση γραπτὲς μαρτυρίες καὶ τοπογραφικὲς ἀνιχνεύσεις καὶ ἐνδείξεις νὰ ἐντοπίσω ὀρισμένους ἀπὸ τοὺς ἱεροὺς οἴκους πού βρισκόνταν στὰ βυζαντινὰ καὶ μεταβυζαντινὰ χρόνια στὴν περιοχὴ τῶν λόφων ἔξω ἀπὸ τὴν πόλη καὶ οἱ ὁποῖοι δὲν ἔχουν ἀφήσει σήμερα σχεδὸν καθόλου ἴχνη.

Συνεχίζοντας τὴν ἐρευνά μου αὐτὴ διαπίστωσα πὼς στὶς συλλογὲς τῶν θαυμάτων τοῦ Ἁγ. Δημητρίου, ἀπὸ τὰ γνωστὰ Acta, βιβλίο Γ', τὰ δημοσιευμένα στὴν P.G. τοῦ Migne (τ. 116) ὡς τὴν τελευταία τοῦ περασμένου αἰώνα (α' ἐκδοση τοῦ 1806, τυπογραφεῖο Νικ. Γλυκύ, καὶ β' τοῦ 1852¹ «ἐκ τῆς ἑλληνικῆς τυπογραφίας τοῦ Φοίνικος», στὴ Βενετία καὶ οἱ δύο μὲ τὸν τίτλο «Θύρα τῆς Μετανοίας ἦτοι Βίβλος κατασκευτικὴ καὶ ψυχοφελεστάτη περιέχουσα κ.λ.» πού ἀποδίδεται, κατὰ τὸν Μανουὴλ Γεδεών, στὸν Ἰωάννη Κομνηνὸ² καὶ ἡ ὁποία περιέχει καὶ «λόγον Ἰωάννου Χαρτοφύλακος Θεσσαλονίκης εἰς τὰ θαύματα τοῦ μυρορρόα μεγαλομάρτυρος Δημητρίου», μεταφερισμένο σὲ ἀπλὴ ἐκκλησιαστικὴ γλώσσα), βρίσκεται ἡ ἀφήγησις ἐνὸς θαύματος τοῦ ἁγίου, τὸ ὁποῖο συνέβηκε σ' ἓνα ἀξιωματοῦχο τοῦ βυζαντινοῦ κράτους. Σύμφωνα μὲ τὴν παλαιότερη γνωστὴ ἀφήγησις τοῦ θαύματος, πού χρονολογικὰ ἀνάγεται ὀπωσδήποτε κάτω ἀπὸ τὸν 10ο αἰώνα καὶ βρίσκεται στὰ Acta τοῦ Migne (τ. 116, στ. 1393-1396), ὁ ἀξιωματοῦχος εἶχε ἀρρωστήσει μὲ ἀποτέλεσμα νὰ πάθει γενικὴ παράλυσις καὶ νὰ μείνει κατάκοιτος. Ἀπελπισμένος ἀπὸ τὶς μάταιες προσπάθειες τῶν γιατρῶν νὰ τὸν θεραπεύσουν ἦλθε στὴ Θεσσαλονίκη καί, κατὰ τὴν παραγγελία τοῦ ἁγίου πού τοῦ παρουσιάστηκε στὸν ὕπνο του, ἐπισκέφθηκε τὴ μονὴ τοῦ Ἁγ. Δημητρίου, ἔξω ἀπὸ τὴν πό-

1. Τὴν ὑπόδειξις τῆς «νέας ἐκδόσεως» τοῦ 1852 τὴν ὀφείλω στὸν συνάδελφο κ. Ἰωάννη Φουντοῦλη. Γιά τὴν ἐκδοση τοῦ 1806 βλ. Ἀ ν δ ρ ε ο υ Πα π α δ ο π ο ὕ λ ο υ Β ρ ε τ ο ὕ, Νεοελληνικὴ φιλολογία, Ἀθῆναι 1854, μέρ. 1, σ. 150-151.

2. Μ. Γ ε δ ε ὄ ν, Ἄθως, Ἀναμνήσεις-Ἐγγραφα-Σημειώσεις, Κωνσταντινούπολις 1885, σ. 225-226 ὑποσ. 115. Γιά τὸν Ἰωάννη Κομνηνὸ βλ. Πα π α δ ο π ο ὕ λ ο υ Β ρ ε τ ο ὕ, ἔ.ἀ., μέρ. 1, σ. 209. Πρβλ. καὶ σ. 48, 70-71. Ὁ ὑπότιτλος τοῦ κεφαλαίου τοῦ σχετικοῦ μὲ τὰ θαύματα τοῦ Ἁγ. Δημητρίου, τὰ περιεχόμενα στὴ συλλογὴ «Θύρα τῆς Μετανοίας...» ἔχει ὡς ἐξῆς: «Ἀπὸ τὰ ὁποῖα, τὰ μὲν μερικὰ, ἐγράφησαν παρὰ τοῦ ἐν Μοναχοῖς Δαμασκηνοῦ τοῦ ὑποδιακόνου καὶ Στουδίτου· τὰ δὲ λοιπὰ, εἰσι ταῦτα»· ἐπομένως ὅσα μνημονεύονται στὴ συλλογὴ αὐτὴ στὴν ἀπλὴ γλώσσα γράφηκαν ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Κομνηνὸ.

λη. Κοντὰ στή μονή αὐτή, μέσα ἀπὸ ἓνα σχίσμα βράχου ἔτρεχε γλυκό, καθαρό καὶ μέτρια ψυχρὸ νερό. Μὲ τὸ νερὸ αὐτὸ ἦ, καλύτερα, μὲ τὸ ἅγιασμα αὐτό, ράντισε ὁ ἀξιωματοῦχος τὶς ἀρθρώσεις του ποὺ εἶχαν πάψει νὰ λειτουργοῦν καὶ ἄρχισε νὰ κινεῖ τὰ χέρια του, ἔπειτα τὰ πόδια του, σηκώθηκε καὶ ἄρχισε νὰ βαδίζει δικηρύσσοντας τὸ θαῦμα. Ἐπ' αὐτὸ τὸ θαῦμα ὁ μεγαλομάρτυρας Δημήτριος πῆρε τὸ ἐπίθετο Ἐρμογένης, δηλαδή ὁ ἅγιος ποῦ

Εἰκ. 1. Τάφος δερβίση

θεραπεύει τοὺς ἀρμούς, τὶς κλειδώσεις. Ἄλλὰ ἄς ἀφήσουμε τὸν ἀνώνυμο συγγραφέα ν' ἀφηγηθεῖ ὁ ἴδιος τὸ θαῦμα, γιὰ νὰ ἔχουμε ἔμπρός μας τὸ ἴδιο κείμενο καὶ νὰ κάνουμε ἔπειτα τὶς παρατηρήσεις μας. Διορθῶν τὰ ὀρθογραφικὰ λάθη τοῦ κειμένου.

Κεφ. Δ'

«σκζ'. Μικρόν τι τοῦ ἄστεος ἀπωτέρα, τῆς Θεσσαλονίκης φημί, πηγὴ τὶς δι' ἡδέος καὶ καθαροῦ πρόεισι, ψυχροῦ μὲν ὅσον ψαῦσαι καὶ διαφανοῦς νάματος, ἄλλως δὲ ἡδίστου καὶ ἀγαθοῦ πόματος· πέτρας γὰρ ὑπερεκχεῖται τὸ βεῖθρον ἀποτόμου φυσικῆ τινι διεβρήγμενης τομῆ, καὶ σφοδρὸν ὁμοῦ τι καὶ ἄφθονον τοῦτο ἀποβλυζούσης. Ταῦτά τοι καὶ τὸ χωρίον τινὲς τῶν ἄνω τοῦ χρόνου πλούτῳ κομώντων τῆς εὐκαιρίας ἀγάμενοι, ἀγαθῶν ἀνδρῶν τοῦτο καὶ θείων ἀπέφηναν οἰκητήριον· ναὸν μὲν ἐκέϊσε κατὰ τὸ ἐγγωροῦν ἐπὶ τῆ ὀνόματι τοῦ μεγάλου Δημητρίου δειμάμενοι, πηγὴν δὲ ὡς ἀληθῶς θαυ-

μάτων και ἰάσεων ἄβυσσον τὸν χῶρον ἀποδειξάμενοι. Ἄνδρι οὖν τιτι τοῦτων δὴ τῶν τοῖς βασιλικαῖς ἐξυπηρετουμένων διακονίαις συνέβη ποτὲ νόσῳ περιπεσεῖν, τὴν Θεσσαλονίκην παριόντι και πάσας αὐτῷ τὰς χρηστοτέρας προσδοκίας περιαιρεθῆναι, ἅτε δὴ τοῦ κακοῦ μῆτε ἱατρῶν τέχναις εἰκοντος, και τῷ χρόνῳ μᾶλλον ἐπιιδιδόντος πρὸς τὸ χαλεπώτερον.

σκη'. Παρεῖτο μὲν γὰρ αὐτῷ ἅπαν τὸ σῶμα, ἐλέλυντο δὲ ἄρμονιαί και διερῆρῆκεσαν, και εἴ τι τῶν σαρκῶν μὴ τῇ νόσῳ προδεδαπάνητο, διδίδει τοῦτο και ἐξώγκωτο, ὡς μηδὲ ἀφῆν οἶον τε εἶναι τῶν θεραπευόντων προσίεσθαι. Ἔκειτο οὖν τὰ καθ' ἑαυτὸν ἀπογόνους και τοῖς τῶν ἀλγεινῶν ἀφορητοῖς συν-

Εἰκ. 2. Ἡ θέσις Σείχ Σοῦ, ὅπου ἡ βυζαντινὴ μονὴ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου τοῦ Ἀρμογένη

εχῶς κατατιτρωσκόμενος βέλεσι, ἥδη που τὰ τελευταῖα πνέων και ὄσον οὐπω τὴν ψυχὴν ἐξαφεῖναι ταῖς ἀλγηδόσι караδοκῶν. Ὅναρ οὖν θεῖον ὁ θεῖος ἐπέστη Δημήτριος, και, Εἰ τῆς ἰάσεως, ὃ οὗτος, ἰμεῖρη τυχεῖν, πρὸς τὸ ἔξω τοῦ ἄστεος, εἶπεν, ἐμὸν ἄπιθι τέμενος, ὃ Πηγὴν ὀνομάζουσι, μελλήσας μηδὲ βραχὺ χεῖράς τε γὰρ τοῦ ὕδατος και πόδας νιψάμενος και αὐτόθι περιρῥαντίσας τὸ πρόσωπον, τῆς υγείας οὐκ ἀμοιρήσεις. Εἰμί δὲ ὁ ταῦτά σοι προστάσσων Δημήτριος, τῶν δὲ τῆς πόλεως κηδεμῶν και τῶν ἐν ἀσθeneῖαις ἄριστος ἱατρός.

σκθ'. Ἡ μὲν οὖν ὄψις ταῦτα προσέττατε. Πῶς δέ, ἐφη ὁ κείμενος, πορευθήσομαι, πάντων μοι διαλελυμένων τῶν μελῶν, και μὴ μόνον αὐτὸς πρὸς κίνησιν ἐξηπορημένος, ἀλλὰ κἂν ψαῦσαι τίς μου βουληθεῖη, δριμυτέραις ὀδύναις βαλλόμενος τοῦτο ἐμοὶ και λίαν ἐστίν ἄπορον, πανταχόθεν παρεμμένῳ και ἐξησθηνεγκότι. Ἄλλ' ὁ φανεῖς ἐκεῖνος αὐτόνηρος, ὁ θεῖος Δημήτριος, Ἄπιθι οὖν, ἄνθρωπε, τᾶλλα παρὰ φαῦλον θέμενος, ἔλεγε, και τῆς ἰάσεως τεύξῃ. Ἦγετο οὖν φοράδην, οὐ γὰρ ἦν ἀπειθεῖν, και τῷ τεμένει προσέρριπτο, ἐλαίῳ τε ἀγίῳ πρὸς τῶν νοσοκομούντων περιχρισθεῖς και τῷ θεῷ

ἐκείνω, ὡς ἐκέλευσεν ὁ φανεῖς, περιαντλησάμενος ὕδατι. Τῆς αὐτῆς οὖν ἦκε νυκτὸς ὁ ἄγρυπνος ἰατρὸς πρὸς τὸν κάμνοντα, καὶ αὐτὸς εἰ ὑγιαίνει ἐπήρετο· ὁ δέ, Καὶ λίαν, ἔφη, ἀνιάτως ἔχω, μήπω καὶ νῦν τῶν χρηστοτέρων παρόντων.

σλ'. Τῆς χειρὸς οὖν τούτου δεξάμενος καὶ σφοδρότερον διακινήσας, ὁ μὲν διωπνισθεὶς ὁ νοσῶν τορὸν τι καὶ διωλύγιον ἀνεβόησε καὶ συνεχῶς ἀπώμωξεν· τὸ δὲ τῶν θεραπόντων καὶ ὅσον ὑπὸ φιλανθρωπίας παρῆν πληθὺς, συνδεδραμηκὸς καὶ ὡς τελευταῖα πνέοντος ἤδη συναποθρηγούτων ἀπάντων, ὁ μὲν ἀμυδρᾷ τῇ φωνῇ ὁ νοσῶν διεξῆει αὐτὸς τὰ ὀραθέντα. Οἱ δὲ ἐπεβοῶντο τὸν μάρτυρα ἐκείνον τοῦτον ὑπάρχειν, καὶ ἀριδῆλως αὐτῷ ἐπιφανῆναι ἔλεγον, καὶ πρὸς τὸ εὐθυμότερον τὸν κείμενον ἐπανῆγον. Ὁ δὲ πρῶτα μὲν τὴν χεῖρα ἠρέμα κινήσας, πρὸς δὲ καὶ τοὺς πόδας ἠπλωμένους τέως ἐκ πρώτης ἔτι καταβολῆς περιστείλας, καὶ αὐτὸς ἐκτείνας ὕδωρ τε ἐξαιτησάμενος τῆς ἀλεξικάκου ἐκείνης πηγῆς, καὶ ἀπονίψας αὐτόν, ὁ μὴδὲ πρὸς βραχὺ πρότερον ἑαυτὸν μετᾶγων ἢ ὅλως μετανικῶν, ὕμνοι τε τὸν τοσοῦτων θαυματουργὸν καὶ παντοδαποῖς ἐξετίμα εὐχαριστηρίοις ᾠδαῖς, καὶ τῆς κλίνης ἤδη που ὑπεξαναστάς, ἐβάδιζέ τε ἀρτίοις ποσὶ, καὶ τὸ τερατουργηθὲν ἀσιγήτοις ἐξηγεῖτο βοαῖς, ὡς ἐντεῦθεν ἐκχυθῆναι μὲν πάντας τοὺς ἄσπεος πρὸς τὸ τοῦ μάρτυρος ἀποδραμεῖν οἰκητήριον· ἡμερῶν δὲ οὐκ ὀλίγων παννυχίσι καὶ ἡμερινοῖς ὕμνοις τὸ Θεῖον γεραίρειν, τὸ τε τοῦ μάρτυρος τέμενος παρὰ τῶν ιδιωτῶν καὶ βαναύσων τὴν ἐπωνυμίαν ἀλλάξασθαι, καὶ ἀντὶ Δημητρίου Ἄρμογένην τὸ ἀπὸ τοῦδε καλεῖσθαι, τὴν τῶν ἁρμονιῶν πάρεσιν καὶ διάλυσιν συνῆσαντος ἀρρήτῳ τινὶ καὶ θαυμαστῇ χειρουργίᾳ, καὶ αὐτὸς συναρμωσαμένου τοῦ μάρτυρος» (P. G. Migne, τ. 116, σ. 1393-1396).

Τὸ παραπάνω κείμενο, γραμμένο ἀπὸ ἄγνωστο συγγραφέα μετὰ τὸν 8ο αἰ.¹, ἀφηγεῖται θαῦμα ποῦ ἔγινε σὲ ἐποχὴ ποῦ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ καθοριστεῖ². Ὁ συγγραφέας τὸ ἔχει ἀκουστὰ καὶ δὲν μνημονεῦει καθόλου τὸ χρονικὸ διάστημα ποῦ μεσολάβησε ὡς τὰ χρόνια του³. Πάντως ἡ μονὴ εἶναι γνωστὴ ὄχι μόνον στοὺς κατοίκους τῆς Θεσσαλονίκης, ἀλλὰ καὶ σὲ πολλοὺς μακριὰ ἀπ' αὐτήν, ὅπως εἶναι ὁ βασιλικὸς ἄρχοντας ποῦ ἔρχεται ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, γιὰ νὰ θεραπευθεῖ.

Ἡ περιγραφὴ αὐτῆ τοῦ θαύματος, ὅσο γνωρίζω, δὲν κίνησε τὴν περιέργεια καὶ τὴν προσοχὴ τῶν ἐρευνητῶν, γιὰτὶ αὐτοὶ στράφηκαν σχεδὸν ἀπόλυτα στὴ μελέτη τῶν κειμένων ποῦ ἀναφέρονται στὶς ἐπιδρομὲς τῶν Σλάβων καὶ στὴ χρονολογικὴ διευκρίνηση καὶ κατάταξη αὐτῶν⁴.

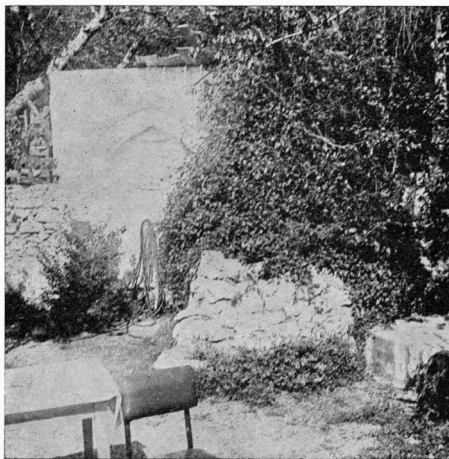
1. P. G., τ. 116, στήλη 1393.

2. Ἐ. ἀ., στ. 1095, § 23.

3. Ἐ. ἀ., στ. 1396 ὑποσ. 22.

4. Βλ. Ἄ π. Ε. Β α κ α λ ο π ο ὐ λ ο υ, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, ἔκδ. Β', Θεσσαλονίκη 1974, τ. 1, σ. 17, ὅπου καὶ βιβλιογραφία.

Ἐξετάζοντας τὸ κείμενο ὡς πρὸς τὶς τοπογραφικὲς του ἐνδείξεις διαπιστώνω ὅτι λίγο ἔξω ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη (χωρὶς νὰ σημειώνεται καμιά ἄλλη ἐνδειξη προσανατολισμοῦ) βρισκόταν ἡ πηγὴ τῆς μονῆς τοῦ Ἁγ. Δημητρίου καὶ ὅτι ἐβγαίνει τὸ νερὸ ἀπὸ ρωγμὴ βράχου. Σὲ ἄλλη μεταγενέστερη καὶ περισσότερο σύντομη ἀφήγησι τοῦ θαύματος ἀπὸ τὸν χαρτοφύλακα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Θεσσαλονίκης Ἰωάννη Σταυράκι¹, πού, κατὰ τὸν Krumbacher, εἶναι ἄγνωστο πότε ἐξῆσε², ἀσφαλῶς ὅμως μετὰ τὸν 12ο

Εἰκ. 3. Ἡ τουρκικὴ πηγὴ

αἰ., ὅπως φαίνεται ὄχι μόνο ἀπὸ τὴν περιληπτικὴ ἀπόδοσι τοῦ θαύματος καὶ τὸ ὄψος, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἀφήγησι γιὰ τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ Α' Κομνηνὸ (1143-1180), βλέπουμε νὰ προστίθενται νέα στοιχεῖα: ὅτι ἡ μονὴ βρίσκεται πρὸς ἀνατολὰς τῆς Θεσσαλονίκης, ὅτι τὸ νερὸ «ἐξαναβλύζει διερωργίας οὕτως ἐκ φύσεως» καὶ ὅτι ὁ τόπος ἔχει φυσικὲς καλλονές καὶ «πεδιάσιν ἐξομαλίζεταί καὶ αὔραις λεπταῖς τυγχάνει περιπνεόμενος»³. Τὰ ἐνδιαφέροντα αὐτὰ στοιχεῖα μᾶς κάνουν νὰ θυμηθοῦμε τὴν ὥραία περιγραφή τῆς

1. Ἰωακείμ Ἰβηρίτου, Λόγος Ἰωάννου Σταυρακίου εἰς τὰ θαύματα τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, «Μακεδονικά» 1(1940) 324-376.

2. Κ. Κρουμβάχερ, Ἱστορία τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας, Ἀθῆναι 1900, τ. 1, σ. 385.

3. Ἰωακείμ Ἰβηρίτου, ἔ.ἀ., «Μακεδονικά» 1(1940) 365.

ἀνατολικά τῆς Θεσσαλονίκης περιοχῆς, τὴν ὁποία κάνει ὁ Ἰωάννης Καμινιάτης, προτοῦ ἐξιστορήσει τὴν ἄλωσή της ἀπὸ τοὺς Σαρακηνοὺς στὰ 904¹.

Τὶ σημαίνουν οἱ προσθήκες αὐτές, προερχόμενες ἀπὸ ἓνα Θεσσαλονικέα χαρτοφύλακα τῆς Ἐκκλησίας; Τί ἄλλο παρὰ ὅτι ὁ Σταυράκιος ποὺ γνώριζε καλά ἀπὸ αὐτοψία τὸν τόπο καὶ τὴ μονὴ τοῦ Ἁγ. Δημητρίου τοῦ Ἀρμυογένη (ὅπως γράφει ἀντὶ Ἀρμυογένη), μᾶς δίνει μιὰ πληρέστερη εἰκόνα τοῦ τόπου καὶ τοῦ περιβάλλοντος. Τὰ ἴδια σχεδὸν ἐπαναλαμβάνει, ἢ καλύπτετα διασκευάζει, καὶ ὁ παραφραστὴς τοῦ Σταυρακίου στὴ νεοελληνικὴ ἐκκλησιαστικὴ γλῶσσα, ὅπως βλέπουμε στὴν κατωτέρω περιγραφή:

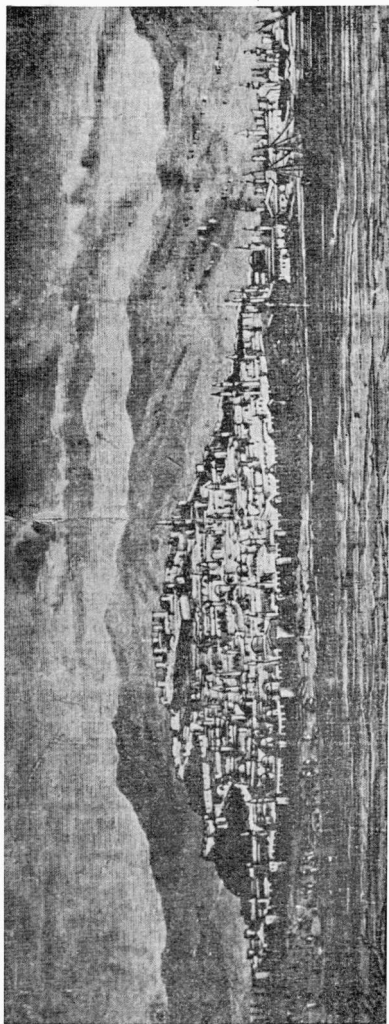
«Ἀκούσατε καὶ ἄλλο θαῦμα τοῦ Ἁγίου, διὰ νὰ ὑμνήσητε τὸν Θεόν, ὁποῦ ἐδόξασε τόσον τὸν Ἅγιον. Πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ κάστρου, εἶναι τόπος πολλὰ εὐμορφος, καὶ ἔχει λιβάδια καλά, ἀέρας εὐκράτους, καὶ δένδρα κάρπιμα πολλά· ἐξόχως δέ, μίαν βρύσιν νεροῦ εὐμορφῆν, μὲ νερὸν γλυκὸν καὶ ψυχρὸν, καὶ ἀναβρῦζει ἀπὸ μίαν πέτραν σχισμένην ἄνωθεν καὶ ἐξ ἄρχῆς. Καὶ διὰ νὰ ἦναι ὁ τόπος ἐκεῖνος πολλὰ χαριτωμένος μὲ τὰ καλά ὅπου ἔχει, ἐπαρακινήθη ἓνας ἄρχοντας Χριστιανὸς, καὶ ἔκαμεν ἐκεῖ μίαν Ἐκκλησίαν, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου Δημητρίου· ἔκαμε δὲ καὶ ὀσπήτια τριγύρου, καὶ ἐκατοίκισαν πολλοὶ μοναχοί. Εἰς ἐκείνην δὲ τὴν Ἐκκλησίαν, ἀπὸ θαυματουργίαν τοῦ Ἁγίου, ἀνέβλυσε νερὸν ὠραιότατον. Λοιπὸν, ἕναν καιρὸν ἦρθεν εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν ἓνας ἄρχοντας... Καὶ ἐκείνην τὴν ὥραν, μὲ τὸ νὰ ἰατρεύθῃ ὁ ἄρχων ἐκεῖνος εἰς ὅλα τὰ μέλη καὶ ἄρμυς, τὴν ὀνόμασεν ὁ λαὸς βρύσιν Ἀρμυομένην»². Στὴ νεοελληνικὴ διασκευή ποῦ γράφεται ἐπὶ τουρκοκρατίας δὲν προστίθεται κανένα ἄλλο στοιχεῖο ποῦ νὰ διευκολύνει τὸν ἐντοπισμὸ τῆς πηγῆς ἢ τῆς μονῆς οὔτε καὶ ἀναφέρεται ὅτι ὑπῆρχε καὶ λειτουργοῦσε ἡ μονή. Καμιά μαρτυρία. Γιατί ἄραγε; Θὰ προσπαθήσω νὰ τὸ αἰτιολογήσω παρακάτω.

Μὲ μόνα λοιπὸν τὰ παραπάνω ἑλλιπῆ στοιχεῖα πρέπει νὰ στραφοῦμε πρὸς τὴν ἀναζητήσή τους. Ἀνατολικά τῆς πόλης καὶ σὲ μικρὴ ἀπόσταση ὑπάρχουν δύο πηγές νεροῦ, ἡ μία εἶναι τὸ ἅγισμα τοῦ σημερινοῦ Ἁγ. Παύλου καὶ ἡ ἄλλη τοῦ Σείχ Σοῦ, ποῦ θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι ἔβγαιναν ἀπὸ σχισμένο βράχο. Στὰ μέσα ὅμως τῆς τουρκοκρατίας, ἐπὶ τοῦ μητροπολίτη Μελετίου (1671-1680), ἡ πηγὴ τοῦ Ἁγ. Παύλου εἶναι γνωστὴ — κατὰ βυζαντινὴ ἀσφαλῶς παράδοση—στοὺς Θεσσαλονικεῖς καὶ εἶναι στὰ χέρια τῶν Χριστιανῶν³, ἐνῶ ἡ ἀντίστοιχη τοῦ Σείχ Σοῦ, ὅπου τὸ σημερινὸ

1. Ἰωάννου κληρικοῦ καὶ κουβουκλείστου τοῦ Καμινιάτου εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης, ἐκδ. G. Böhlig, Βερολίνο-Ἐδιμβούργο 1973, σ. 7.

2. Γράφη: Ἀρμυογένην.

3. Κωνστ. Α. Βακαλόπουλου, Ἀνέκδοτα ἱστορικὰ στοιχεῖα ἀναφερόμενα στὴν Μακεδονία πρὶν καὶ μετὰ τὸ 1821, Θεσσαλονικὴ 1975, σ. 11-15.

Εἰκ. 4. Ἡ Θεσσαλονίκη τὸ 1876 κατὰ τὸν Hubert Clerget

καφενείο, είναι στά χέρια τῶν μουσουλμάνων ἀπό τὴν ἀρχὴ κιόλας τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως. Στὴν προαναφερόμενη μελέτη μου «Ἱστορικές ἔρευνες ἔξω ἀπὸ τὰ τεῖχη τῆς Θεσσαλονίκης», ἔχοντας ὑπ' ὄψη μου τὸ παλιὸ τουρκικὸ κτίσμα, τὸ σωζόμενο ὡς σήμερα καὶ τὸ ὁποῖο θεωρῶ τάφο (türbe) δερβίση (εἰκ. 1) εἶχα γράψει τὰ ἑξῆς: «Ἡ γνώμη μου εἶναι ὅτι στὸν τόπο αὐτὸν θὰ ὑπῆρχε, ὅπως καὶ συνέβαινε συνήθως, βυζαντινὸ ἱερὸ ἱδρυμα, καταστραμμένη μονὴ ἢ ἀγίασμα, ποὺ καταλήφθηκε ἀπὸ τὸν ζηλωτὴ δερβίση, τὸν ὁποῖο ἔπαιτα τίμησαν οἱ ὀπαδοὶ του. Ἴσως ἀνάγεται στὰ χρόνια μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης στὰ 1430 ἀπὸ τοὺς Τούρκους»¹. Ἄν λοιπὸν ἀποκλείσουμε τὸ ἀγίασμα τοῦ Ἁγ. Παύλου, δὲν μένει πιά καμιά ἀμφιβολία ὅτι στὴ θέση τοῦ σημερινοῦ μουσουλμανικοῦ τάφου, πρέπει ν' ἀναζητήσουμε τὴ μονὴ τοῦ Ἁγ. Δημητρίου τοῦ Ἁρμογένη (εἰκ. 2) καὶ τὸ ἀγίασμά του. Ἡ πρώτη μάλιστα θέση τῆς πηγῆς πρέπει νὰ ἦταν ἀριστερὰ τοῦ καφενείου, ὅπου ἄλλωστε σώζεται καὶ τὸ εἰδικὸ τουρκικὸ κτίσμα (εἰκ. 3).

Ὡς πρὸς τὴν τύχη τῆς μονῆς τοῦ Ἁγ. Δημητρίου τοῦ Ἁρμογένη στὰ ἴδια σχεδὸν συμπεράσματα καταλήγει καὶ ὁ σχολιαστὴς τοῦ βυζαντινοῦ κειμένου, ὁ ὁποῖος ὅμως, ἐπειδὴ ἔχει καταληφθεῖ ἡ μονὴ ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἀδυνατεῖ νὰ ἐντοπίσει τὴ θέση τῆς: «...verum anne prius quoque mos hic, sacro illo loco a Turcis forte pariter occupato, abrogatus modo penitus non sit, comperitam haud habeo»². Ἐπομένως, τώρα, ὅλες οἱ πιθανότητες συγκλίνουν νὰ ὑποθέσουμε ὅτι στὴ σημερινὴ θέση τοῦ παλαιοῦ καφενείου τοῦ Σείχ Σοῦ ὑψωνόταν ἡ βυζαντινὴ μονὴ τοῦ Ἁγ. Δημητρίου τοῦ Ἁρμογένη. Ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι στὴ θέση αὐτὴ εἰκονίζεται ἀρκετὰ μεγάλο οἰκοδόμημα σὲ ἀποψη τῆς Θεσσαλονίκης τῶν μέσων Ἴσως τοῦ 19ου αἰ., τὴν ὁποία δημοσίευσα στὴν προηγούμενη μελέτη μου γιὰ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἱδρύματα ἔξω ἀπὸ τὰ τεῖχη τῆς³ (Πρβλ. καὶ εἰκ. 4 τῆς Θεσσαλονίκης στὰ 1976, κατὰ τὸν Hubert Glerget). Δὲν μπορῶ ὅμως νὰ βεβαιώσω μὲ ἀπόλυτη εὐθύνη ὅτι πρόκειται γιὰ τὸ ἴδιο κτίσμα.

Τώρα ὡς πρὸς τὸ ἐπίθετο τοῦ Ἁγίου νομίζω ὅτι ὁ ὀρθότερος τύπος βρίσκεται στὴν παλαιότερη ἀφήγησι καὶ εἶναι Ἁρμογένης καὶ ὄχι Ἁρμουγένης ἢ Ἁρμουμένης (στὴ νεοελληνικὴ διασκευή, ἴσως κατὰ παρανάγνωσι), ὅτι εἶναι πανάρχαιος καὶ ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὴ σύνθεσι τῶν λέξεων ἀρμός+ὑγιαίνω, ὅπως μὲ ἐβεβαίωσε ὁ κ. Βασ. Φόρης, διευθυντῆς τοῦ Ἰδρύματος Τριανταφυλλίδη. Ἡ σύνθεσι δὲν θὰ ἦταν καὶ δύσκολη γιὰ τὸν εὐφάνταστο καὶ ἀπλὸ λαὸ ποὺ συνέρρευσε καὶ ἔμεινε κατὰπληκτος ἀπὸ τὸ θαῦμα: «...τότε τοῦ μάρτυρος τέμενος παρὰ τῶν *ιδιωτῶν καὶ βαναύσων* τὴν ἐπωνυμίαν

1. Ἁ π. Βακαλοπούλου, ἑ.ἀ., «Μακεδονικά» (17/1977) 31.

2. Ἀποστ. Βακαλοπούλου, Ἱστορικές ἔρευνες, «Μακεδονικά» 17(1977) 29.

3. P.G. τ. 116, στ. 1396.

ἀλλάξασθαι, καὶ ἀντὶ Δημητρίου Ἄρμογένην τὸ ἀπὸ τοῦδε καλεῖσθαι, τὴν τῶν ἁρμονιῶν πάρεσιν καὶ διάλυσιν συνδήσαντος ἀρρήτω τινὶ καὶ θαυμαστῆ χειρουργίᾳ καὶ αὐθις συναρμοσμένου τοῦ μάρτυρος»¹. Δηλαδή οἱ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ μὲ ἐλεύθερη φαντασία δημιούργησαν, σὲ μιὰ καίρια στιγμή, ἓνα δεύτερο συνθετικὸ -γένης, παραβλέποντας βέβαια τὴν ὀρθογραφία καὶ ἀνάγοντάς το στὸ ρ. ὑγιαίνω - γιαίνω, ποῦ καὶ σήμερα σημαίνει ὑγιαίνω (ἀμετάβατα), ἀλλὰ καὶ θεραπεύω (μεταβατικά).

ΑΠΟΣΤ. Ε. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ

RÉSUMÉ

Apostolos E. Vacalopoulos, St. Demètre l'Armogène.

Parmi les fondations religieuses qui se trouvaient au dehors des murailles de Salonique et qui étaient détruites pendant les derniers siècles du Byzance, est compté aussi le couvent de St. Demètre l'Armogène, son eau bénite ayant une grande renommée à la vertu de guérir. En me basant sur quelques éléments qui nous sont offerts de la part des Acta des miracles de St. Demètre et aussi de la narration des quelques uns d'entre eux par le Chartophylax de la métropole de Salonique Ioannis Stavrakios, je cherche le couvent détruit à l'est de la ville à Seich-Sou, où est conservé le tombeau d'un derviche (türbe). C'est fort probable qu'après la prise de Salonique en 1430 le couvent byzantin a été remplacé par un teké de derviches.

1. P.G., τ. 116, στ. 1136, σχ. 93.